

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ЩОДО ВАКЦИНАЦІЇ: КРОСКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ

*Данилюк Іван Васильович¹, Малишева Карине Олегівна², Льошенко Олександра
Андріївна³, Курапов Антон Олександрович⁴, Ягієв Ілля Ігорович⁵,
Литвин Сергій Віталійович⁶*

¹ Доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-5994>

² Кандидат психологічних наук, доцент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3903-5799>

³ Кандидат психологічних наук, доцент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3303-3162>

⁴ Кандидат психологічних наук, доцент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1286-9788>

⁵ Кандидат психологічних наук, асистент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1432-6821>

⁶ Доктор філософії, асистент; кафедра експериментальної та прикладної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2859-1530>

UDC: 159.923:614.4:316.7

АНОТАЦІЯ

В рамках цієї статті проаналізовано психологічні фактори, що впливають на прийняття рішення щодо вакцинації, зокрема в крос-культурному контексті, а також змодельовано процес прийняття рішення щодо вакцинації в контексті дії на нього різних груп чинників: соціально-психологічних, особистісних, культурних, ситуаційних, задля розробки ефективної інформаційної програми щодо підтримки вакцинації для різних категорій населення. Проаналізовано соціально-психологічні, особистісні, культурні та ситуаційні аспекти, які визначають ставлення людей до вакцинації, акцентуючи увагу на чинниках, що спричиняють вакцинальну нерішучість. Основними серед них є хемофобія, колективна відповідальність епістемічні переконання та локус контролю здоров'я. Дослідження проводилося з використанням адаптованих та стандартизованих психометричних шкал серед україномовної вибірки, що дозволило виявити певні особливості сприйняття вакцинації у порівнянні з населенням західноєвропейських країн.

На основі проведеного опитування було розроблено модель, що включає ієрархічну лінійну регресію для прогнозування готовності до вакцинації. Серед ключових змінних, що впливають на рішення вакцинуватися, виділяють колективну відповідальність, внутрішній локус контролю здоров'я та епістемічні переконання. Відповідно до результатів, соціальний вплив та почуття відповідальності перед суспільством суттєво сприяють позитивному ставленню до вакцинації. У підсумку, пропонується інтегрувати отримані висновки в інформаційні програми, що сприятимуть підвищенню рівня вакцинації, зокрема через акцент на соціальну відповідальність, інформування про безпечність вакцин та посилення довіри до системи охорони здоров'я.

Ключові слова: вакцинація, прийняття рішень, теорії змови, змовницький умонастрій, хемофобія, цинічна недовіра, локус контролю здоров'я, колективна відповідальність.

Вступ. Розробка та широке досягнень у галузі охорони здоров'я. впровадження вакцинації – одне з найбільших Віднайдення дієвої вакцини проти нової

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com

Copyright: © Ivan Danyliuk, Karine Malysheva, Oleksandra Loshenko, Anton Kurapov, Illia Yahiiayev, Sergii Lytvyn

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

коронавірусної інфекції є найперспективнішим способом її подолати, тож погляди усього людства прикуті до клінічних досліджень вакцин проти COVID-19.

Субоптимальні показники вакцинування є одним з 10 найбільших проблем у сфері охорони здоров'я, що було офіційно визнано ВООЗ у 2019 році, ще до спалаху COVID-19. Причиною є не брак вакцин, а опір вакцинації з боку представників антивакцинаторського руху. Згідно з останніми опитуваннями, лише 23% українців вважають вакцинацію ефективним засобом профілактики COVID-19, а сумніви щодо вакцинації призвели до зниження рівня охоплення щепленнями та зростання поширеності хвороб, яким можна запобігти за допомогою вакцинації (Troiano et al., 2022). Національне опитування Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) в Україні, оприлюднене МОЗ, показало, що станом на осінь 2021 року 54,6% громадян не бажали вакцинуватися проти COVID-19 (42% українців, які ще не вакцинувались від COVID-19, готові це зробити — дослідження ЮНІСЕФ), а рівень віри в теорію змови у прихильників вакцинації суттєво нижчий за такий у її супротивників (Хомин та ін., 2022). Неприйняття вакцин та розповсюдження щодо них теорії змови можуть стати на заваді утворенню колективного імунітету проти COVID-19, а також інших інфекцій, існуючих тепер чи таких, які можуть виникнути незабаром та виявитися ще небезпечнішими за COVID-19.

Проблема субоптимальної вакцинації має складний характер і зумовлена різними

факторами. Серед них виділяються соціально-психологічні, особистісні, культурні та ситуативні аспекти, що можуть визначати ставлення людини до вакцинації. Недовіра до наукової інформації, переконання щодо шкідливості вакцин, віра в теорію змови та цинічне ставлення до урядових рішень є потужними чинниками, що перешкоджають вакцинації. У розрізі крос-культурного виміру дослідження ставлення до вакцинації демонструє, що українці мають дещо нижчий рівень довіри до вакцин порівняно з населенням країн Західної Європи, зокрема Франції та Швеції, де рівень вакцинації стабільно високий навіть у кризові періоди. Ефективна стратегія наукової комунікації у сфері вакцинації вимагає комплексного підходу, який бере до уваги різноманіття перспектив та створює умови для відкритого та конструктивного діалогу. Зі свого боку, комплексний підхід будується на психологічному розумінні того, чому люди бажать чи не бажать робити щеплення собі та своїм дітям.

Метою цього дослідження є моделювання процесу прийняття рішення щодо вакцинації в контексті дії на нього різних груп чинників: соціально-психологічних, особистісних, культурних, ситуаційних задля розробки ефективної інформаційної програми щодо підтримки вакцинації для різних категорій населення.

Методи. Дослідження побудовано на основі опитування з використанням валідизованих психометричних шкал, адаптованих для україномовної вибірки на попередньому етапі дослідження. Учасників

набирали за допомогою публічних оголошень на сторінках Facebook, пабліках та каналах у Telegram, серед студентів факультету психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Дослідження проводилось протягом місяця із використанням платформи Ika.si. Основними критеріями відбору були: вік не менше 18 років та володіння українською мовою. У дослідженні взяли участь 685 україномовних респондентів, які проживають на території України або були вимушені виїхати з країни через воєнні дії. Загальна вибірка включала 478 осіб, що повністю завершили опитування, з яких трохи більше половини надали відповіді на всі пункти (N=392). У дослідженні взяли участь жінки (N=320; 81.6%) та чоловіки (N=72; 18.4%), віком від 18 до 89 років (M=38.6; SD=12.4). До використаних у дослідженні психометричних інструментів належать: шкала хемофобії, опитувальник змовницького умонастрою, шкала переконань про змову щодо вакцинації (VCBS), опитувальник епістемічних переконань, субшкала цинічної недовіри шкали Кука-Медлі, багатовимірні шкали локусу контролю здоров'я, шкала 5С Психологічні передумови вакцинації, шкала антиекспертних настроїв. Кожен інструмент був адаптований для україномовної вибірки, що дозволяє зберігати надійність і валідність результатів. Усі статистичні аналізи були проведені з використанням R версій 4.2.2. Ефекти вважалися значущими, якщо довірчі інтервали становили 95%. У дослідженні було використано такі статистичні методи: факторний аналіз та показник альфа Кронбаха

(в контексті адаптації та стандартизації обраного психометричного інструментарію), дисперсійний аналіз (ANOVA) з корекцією Велча (в контексті порівняльного аналізу ставлення до вакцинації жителів України, Швеції та Франції) та регресійний аналіз (в контексті розробки прогностично-математичної моделі прийняття рішення щодо вакцинації).

Для побудови моделі використано ієрархічну лінійну регресію, що дозволяє оцінити ймовірність прийняття рішення про вакцинацію на основі психологічних, соціальних та ситуативних чинників. Залежна змінна – готовність до вакцинації (бінарна змінна: 1 – готовий вакцинуватися, 0 – не готовий). Незалежні змінні включають фактори, виміряні за допомогою вищезазначених шкал, зокрема: хемофобія, внутрішній локус контролю здоров'я, колективна відповідальність та епістемічні переконання.

Результати. У сфері психологічних досліджень, особливо при вивченні ставлення до інфекційних захворювань та вакцинації, ієрархічна лінійна регресія постає як потужний і доречний інструмент для створення прогностичних математичних моделей. Ієрархічна лінійна регресія особливо підходить для такого роду психологічних досліджень з кількох ключових причин. Насамперед, вона дозволяє враховувати дані на різних рівнях, таких як індивідуальні установки та ширші соціальні чи культурні фактори, таким чином відображаючи складну, багаторівневу природу процесів прийняття рішень щодо поведінки, пов'язаної зі

здоров'ям. Такий багаторівневий підхід має вирішальне значення при вивченні ставлення до інфекційних захворювань, коли особисті переконання, соціальні впливи та фактори навколишнього середовища взаємодіють, формуючи поведінку (Uyanik & Güler, 2013). Ієрархічна лінійна регресія добре справляється з великими і потенційно складними наборами даних, які часто зустрічаються в психологічних дослідженнях інфекційних захворювань. Він може ефективно обробляти та аналізувати дані з різних джерел, включаючи індивідуальні опитування, демографічну інформацію та ширші епідеміологічні дані, забезпечуючи комплексне розуміння факторів, що впливають на рішення про вакцинацію.

Побудова регресійної моделі з використанням ієрархічної лінійної регресії для розуміння рішення про вакцинацію є методологічно обґрунтованим підходом, особливо при вивченні впливу різних психологічних факторів. Регресійний аналіз показав, що кілька психологічних факторів мають значущий вплив на рішення про вакцинацію. Залежна змінна, яка визначає готовність до вакцинації, мала позитивну кореляцію з такими фіксованими факторами, як хемофобія, внутрішній локус контролю здоров'я, локус контролю здоров'я: впливові інші, колективна відповідальність та епістемічні переконання. Значущість цих змінних вказує на тонке розуміння психологічних підвалин, які впливають на рішення про вакцинацію.

Хемофобія, або страх перед «неприродними» хімічними речовинами, є

важливим фактором вагання щодо вакцинації. Її включення в модель визнає роль особистих страхів і тривоги у поведінці, пов'язаній зі здоров'ям. Згідно результатів, ця незалежна змінна має невеликий негативний коефіцієнт щодо рішення вакцинуватися в межах 0,0-0,05 при $p < 0,05$. Це свідчить про те, що страх перед «неприродними» хімічними речовинами має незначний, але негативний вплив на рішення вакцинуватися. Це означає, що люди з хемофобією з меншою ймовірністю приймуть рішення вакцинуватися, можливо, через страх перед самою вакциною.

Другим фактором є локус контролю здоров'я: вплив інших, який свідчить про те, наскільки індивіди відчувають вплив оточуючих на своє рішення про вакцинацію. Позитивний бета-коефіцієнт для цього фактору в діапазоні 0,025-0,05 при $p < 0,05$ вказує на те, що люди, які вважають, що їх рішення залежать від думки інших, більше схильні вакцинуватися. Це може свідчити про важливість соціального контексту у прийнятті медичних рішень.

Ще однією важливою змінною є внутрішній локус контролю здоров'я, який відображає ступінь, до якого люди вважають, що вони можуть контролювати стан свого здоров'я, або що він мало залежить від власних зусиль людини та зумовлений зовнішніми впливами або «долею». Цей фактор інкапсулює психологічний аспект сприйняття особистої активності в управлінні здоров'ям. Результати регресійного аналізу свідчать про те, що ця незалежна змінна має позитивний коефіцієнт в діапазоні 0,025-0,075 при $p < 0,001$, а отже чинить значний

позитивний вплив на рішення про вакцинацію. Це свідчить про те, що індивіди, які вважають, що вони контролюють своє здоров'я, більше схильні вакцинуватися. Це підкреслює важливість особистісної відповідальності та активної участі у прийнятті медичних рішень.

Епістемічні переконання, які стосуються того, як люди концептуалізують знання та істину, відіграють важливу роль у тому, як вони обробляють інформацію про здоров'я та діють відповідно до неї. Ці переконання можуть суттєво впливати на відкритість людини до сприйняття наукової інформації про вакцини. Бета-коефіцієнт для цієї змінної знаходиться в діапазоні 0,0-0,05 при $p < 0,05$. Такі результати можуть свідчити про те, що у людей з певними переконаннями або з недостатніми знаннями про вакцинацію існує більш низька ймовірність прийняття рішення про вакцинацію, що вказує на необхідність освітніх кампаній для покращення знань про вакцини.

Однак найбільш значущим фактором у моделі виявилася колективна відповідальність, виміряна за допомогою опитувальника «5С». Високий бета-коефіцієнт в діапазоні 0,14-0,32 при $p < 0,001$ вказує на значний позитивний вплив цього фактору, що говорить про те, що люди, які усвідомлюють свою відповідальність перед суспільством, частіше приймають рішення про вакцинацію. Це може бути особливо актуально в умовах пандемії, коли індивідуальні рішення мають широкі суспільні наслідки. Цей висновок є особливо показовим, оскільки він підкреслює

важливість соціальних факторів у прийнятті рішень щодо вакцинації. Колективна відповідальність відображає ступінь, до якого люди відчувають почуття обов'язку щодо здоров'я та благополуччя своєї громади та суспільства загалом, вказуючи на те, що орієнтоване на інших мислення може бути сильним предиктором готовності до вакцинації.

Також проаналізовано результати регресійної моделі, яка показує вплив різних змінних на рішення не вакцинуватися. Аналізуючи кожну з змінних, можна зробити наступні висновки.

Перш за все, хемофобія залишається важливим фактором, який негативно впливає на рішення про вакцинацію. Наявність цього страху вказує на те, що особи з підвищеними побоюваннями щодо вакцинації можуть уникати цього рішення. Це підтверджується негативним бета-коефіцієнтом в діапазоні -0,025 – -0,075 при $p < 0,05$, що свідчить про значний вплив цього фактору на рішення не вакцинуватися.

Другим фактором є локус контролю здоров'я: вплив інших, який має негативний бета-коефіцієнт в діапазоні -0,025 – -0,06 при $p < 0,001$. Це означає, що люди, які більше піддаються впливу оточуючих, менш схильні не вакцинуватися. Тобто думка інших може переконати їх у важливості вакцинації.

Третій фактор – колективна відповідальність (5С) – також має значний негативний бета-коефіцієнт в діапазоні -0,1 – -0,3 при $p < 0,05$. Це вказує на те, що усвідомлення власної відповідальності перед суспільством знижує ймовірність відмови від

вакцинації. Таким чином, люди з високим рівнем колективної відповідальності частіше роблять вибір на користь вакцинації.

Четвертим фактором є епістемічні переконання, які впливають на рішення не вакцинуватися. Негативний бета-коефіцієнт в діапазоні $-0,01$ – $-0,03$ при $p < 0,05$ вказує на те, що люди, які володіють достатніми знаннями про вакцинацію, менш схильні ухилятися від щеплення. Це підкреслює важливість надання достовірної інформації населенню для боротьби з недовірою до вакцин.

Останнім фактором є внутрішній локус контролю здоров'я, який, як і інші фактори, має негативний бета-коефіцієнт в діапазоні $-0,01$ – $-0,05$ при $p < 0,05$. Це свідчить про те, що особи, які вважають, що не можуть контролювати своє здоров'я, з більшою ймовірністю відмовлятимуться від вакцинації, і навпаки, люди, які вважають себе відповідальними за власне здоров'я, рідше ухиляються від вакцинації. Вони розглядають вакцинацію як спосіб контролю та захисту власного здоров'я.

Загалом, аналіз результатів демонструє, що колективна відповідальність і внутрішній контроль знижують ймовірність відмови від вакцинації, що підкреслює значення просвітництва та соціальної підтримки в процесі вакцинації.

Всі результати регресії продемонстровані на рисунках 1 та 2.

Тож, хоча індивідуальні страхи і переконання є важливими, соціальний контекст і почуття суспільної відповідальності відіграють вирішальну роль у прийнятті

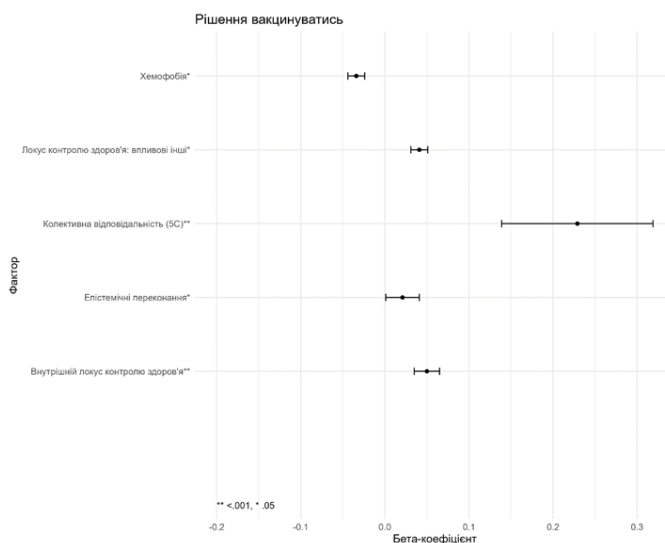

Рис. 1. Фактори рішення зробити щеплення

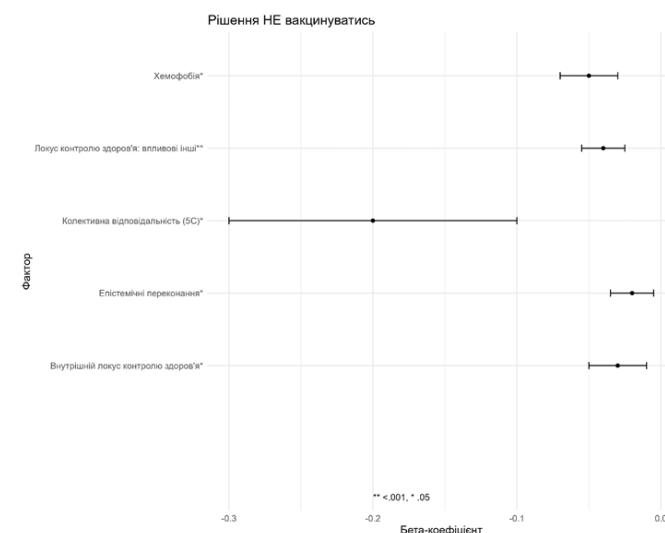

Рис. 2. Фактори рішення відмовитися від щеплення

рішення про вакцинацію. Таке розуміння може стати основою для кампаній та інтервенцій у сфері громадського здоров'я, підкреслюючи важливість суспільної солідарності та колективного благополуччя у просуванні конструктивного та науково обґрунтованого ставлення до вакцинації.

Обговорення/дискусія. Дослідження розкриває важливі аспекти психологічних факторів, що впливають на прийняття рішень щодо вакцинації, зокрема хемофобію, локус

контролю здоров'я, колективну відповідальність та епістемічні переконання. Отримані результати мають велике значення для розробки стратегій вакцинаційних кампаній, враховуючи їхню кроскультурну специфіку та емоційні особливості населення.

Хемофобія, або страх перед «неприродними» речовинами, виявлена як фактор, що перешкоджає вакцинації. Отримані результати вказують на потребу детального інформування про безпечність вакцин для зменшення хемофобії. Це узгоджується з результатами попередніх досліджень, які підкреслюють, що страх перед вакцинами часто корелює з низькою довірою до науки та медицини. Наприклад, страх і дезінформація є поширеними перешкодами для прийняття вакцин (Ashipala, 2023). Довіра до медичних працівників і сприйняття безпеки вакцин є критичними факторами, що впливають на прийняття вакцин (Kolawole, 2024).

Один із найбільш значущих факторів, що впливають на рішення вакцинуватися, — це колективна відповідальність. Показники цього фактору вказують на позитивний вплив соціальної відповідальності на рішення про вакцинацію, що підкреслює роль суспільної солідарності. Подібні результати були виявлені у західних країнах, де соціальна відповідальність є невід'ємною частиною громадського здоров'я. Дослідження показують, що відчуття колективної відповідальності позитивно впливає на намір вакцинуватися, оскільки люди усвідомлюють важливість захисту інших від інфекційних захворювань (Wisnans, 2021). У дослідженні

серед медичних працівників в Йорданії було виявлено, що колективна відповідальність є одним з ключових факторів, що підвищують прийняття вакцини проти грипу (Sallam, 2022). Аналогічно, у дослідженні в Саудівській Аравії було встановлено, що колективна відповідальність є важливим фактором у намірі батьків вакцинувати своїх дітей проти COVID-19 (Alenezi, 2022). Ці результати підкреслюють важливість підвищення обізнаності про колективну відповідальність у кампаніях з вакцинації для покращення їх ефективності.

Отримані результати показують, що внутрішній локус контролю здоров'я, тобто віра у власну здатність впливати на стан здоров'я, підвищує ймовірність прийняття рішення на користь вакцинації. Виявлення цього чинника у вибірці українців підкреслює значення особистісної відповідальності у сфері охорони здоров'я. Дослідження показують, що люди з внутрішнім локусом контролю здоров'я, які вважають, що мають особистий контроль над своїм здоров'ям, можуть бути більш активними у пошуку вакцинацій (Vardavas, 2007). Навпаки, ті, хто має зовнішній локус контролю, які приписують результати здоров'я зовнішнім факторам, таким як доля або впливові інші, можуть бути менш схильними до вакцинації, якщо на них не впливають соціальні норми або рекомендації медичних працівників (Xia, 2013). Соціальний вплив і рекомендації медичних працівників є значними факторами у прийнятті рішень щодо вакцинації. Наприклад, рекомендації медичних працівників значно підвищують рівень

вакцинації серед вагітних жінок (Kilich, 2020). Крім того, соціальний вплив може як збільшувати, так і зменшувати охоплення вакцинацією залежно від сприйманих витрат і вигод від вакцинації (Xia, 2013). Розуміння цих психологічних і соціальних факторів є важливим для розробки ефективних кампаній громадського здоров'я для покращення рівня вакцинації.

Важливість епістемічних переконань, тобто відношення до знань та істини, також була підтверджена як значущий фактор. Люди, які схильні до критичного мислення та мають достатні знання про вакцинацію, менш схильні до віри в конспірологічні теорії. Наприклад, батьки з антропософським світоглядом часто ставлять під сумнів ефективність і безпеку вакцин, що призводить до нижчих показників вакцинації серед їхніх дітей (Harmsen, 2012). Так само обізнаність і переконання щодо захворювань та безпеки вакцин впливають на рішення людей під час епідемій, що впливає на загальну динаміку вакцинації (Xia, 2014). Довіра до медичних працівників та установ також відіграє важливу роль. Відсутність довіри може призвести до вагань щодо вакцинації, як це спостерігається у матерів, які покладаються на альтернативних медичних працівників або мають занепокоєння щодо побічних ефектів вакцин (Benin, 2006). Крім того, соціальні впливи та особистий досвід, такі як ті, що спостерігаються в Південному Тіролі, Італія, підкреслюють важливість індивідуальних та реляційних факторів у формуванні рішень щодо вакцинації (Wiedermann, 2023). Розуміння цих епістемічних та соціальних

факторів є важливим для розробки ефективних стратегій громадського здоров'я для покращення охоплення вакцинацією.

В умовах пандемії значення результатів цього дослідження особливо актуальне. Пандемія COVID-19 підкреслила важливість вакцинації для захисту суспільства, водночас поширення антивакцинаторських настроїв у соціальних мережах ускладнює досягнення масової імунізації. Це підтверджує потребу у більш активних просвітницьких кампаніях з акцентом на науково обґрунтованій інформації про вакцини. Таким чином, результати дослідження вказують на значення психологічних, соціальних та культурних факторів для розробки ефективних стратегій вакцинації. Орієнтація на індивідуальні страхи, такі як хемофобія, колективну відповідальність, епістемічні переконання та внутрішній локус контролю здоров'я, може допомогти подолати опір вакцинації та підвищити рівень імунізації населення.

Отримані дані мають велике значення для розробки стратегій у сфері громадського здоров'я. По-перше, комунікаційні кампанії з вакцинації повинні активно працювати над підвищенням рівня довіри до вакцин, зокрема шляхом детального інформування про безпечність вакцин і прозорого роз'яснення їхнього складу. Наприклад, використання чіткої та перевіреної інформації про те, як вакцини захищають здоров'я, може значно знизити рівень страху перед вакцинацією. Крім того, врахування чинника колективної відповідальності дозволяє сфокусуватися на соціальній значущості вакцинації,

підкреслюючи роль кожної людини в підтриманні здоров'я суспільства загалом. Використання соціальних мотиваторів, таких як захист вразливих груп населення, може підвищити рівень вакцинації.

Висновки. Дослідження значно розширює наукове розуміння психологічних чинників, що впливають на прийняття рішень про вакцинацію, зокрема у кроскультурному контексті. Воно демонструє, як такі фактори, як хемофобія, локус контролю здоров'я, колективна відповідальність та епістемічні переконання, формують установки щодо вакцинації серед українців. Цей підхід дозволяє врахувати багатшаровий вплив особистісних та соціально-культурних чинників, що робить результати дослідження цінними для розробки адаптованих стратегій комунікації у сфері громадського здоров'я.

Дослідження деталізує психологічні процеси, що лежать в основі рішення про вакцинацію, зокрема хемофобію та соціальні установки, тим самим доповнюючи сучасні теорії психології здоров'я. Це дає змогу краще розуміти, чому люди відмовляються від вакцинації навіть у ситуаціях, коли це обґрунтовано з точки зору громадського здоров'я. Порівняння з іншими країнами вказує на важливість розуміння культурного контексту у формуванні ставлення до вакцинації. Дослідження підтверджує, що рівень довіри до системи охорони здоров'я та соціальна відповідальність є важливими предикторами готовності до вакцинації, які варіюються залежно від країни. Це відкриває можливості для міжкультурних досліджень щодо схожих психологічних моделей.

Адаптовані психометричні інструменти для україномовної вибірки підвищують валідність результатів та створюють основу для майбутніх досліджень в українському контексті. Це особливо важливо для систематичного вивчення специфічних соціально-культурних установок, пов'язаних зі здоров'ям в Україні.

Результати дослідження можуть бути основою для ефективних комунікаційних стратегій, спрямованих на зменшення рівня хемофобії та посилення довіри до вакцин. Це включає створення матеріалів, які прозоро пояснюють механізми дії вакцин, акцентуючи увагу на їх безпечності та користі для суспільства. Врахування колективної відповідальності як ключового фактора може підвищити рівень вакцинації. Кампанії, що наголошують на важливості захисту вразливих груп та на ролі кожного у підтримці здоров'я суспільства, здатні вплинути на установки щодо вакцинації. Виявлений вплив внутрішнього локусу контролю здоров'я на рішення про вакцинацію вказує на необхідність стимулювання індивідуальної відповідальності у прийнятті медичних рішень. Це можна досягти через просвітницькі програми, що підкреслюють зв'язок між особистими діями та загальним здоров'ям.

Результати дослідження можуть бути використані для формування національних стратегій у сфері охорони здоров'я, зокрема при подоланні пандемій чи інших криз громадського здоров'я. Крім того, цей підхід може бути адаптований для роботи з іншими суспільно значущими питаннями, такими як дотримання профілактичних заходів або

формування здорових звичок.

Подальші дослідження мають на меті розширення вибірки та включення до аналізу додаткових культурних змінних, що дозволить оцінити вплив культурного контексту на психологічні фактори прийняття рішення щодо вакцинації. Крім того, корисним буде проведення лонгітюдних досліджень, які дадуть змогу простежити динаміку змін у ставленні до вакцинації та оцінити ефективність комунікаційних стратегій, спрямованих на зниження рівня недовіри та підвищення підтримки вакцинації.

References :

- Ministry of Health of Ukraine. (n.d.). 42% ukrayintsi, yaki she ne vaksynuvalys' vid COVID-19, hotovi tse zrobyty — doslidzhennya YUNISEF [42% of Ukrainians who have not yet been vaccinated against COVID-19 are ready to do so — UNICEF research]. Retrieved from <https://moz.gov.ua/article/news/42-ukrainciv-jaki-sche-ne-vakcinuvalis-vid-covid-19-gotovi-ce-zrobiti---doslidzhennja-junisef>
- Khomin, S., Shyroka, A., Zawada, T., & Pelekh, I. (2022). Irratsional'ni perekonannya, vira u teoriyi zmovy ta strak vaksynatsiyi: Psykholohichnyy portret osib, yaki vidmovlyayut'sya vaksynuvatsya proty COVID-19 [Irrational beliefs, belief in conspiracy theories, and fear of vaccination: A psychological portrait of people refusing vaccination against COVID-19]. *Habitus*, 38, 166–173. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.38.28>
- Alenezi, S., et al. (2022). Parental perceptions and the 5C psychological antecedents of COVID-19 vaccination during the first month of omicron variant surge: A large-scale cross-sectional survey in Saudi Arabia. *Frontiers in Pediatrics*, 10. <https://doi.org/10.3389/fped.2022.944165>
- Ashipala, D. O., et al. (2023). Barriers and facilitators affecting the uptake of COVID-19 vaccines: A qualitative perspective of frontline nurses in Namibia. *SAGE Open Nursing*, 9. <https://doi.org/10.1177/23779608231158419>
- Benin, A., et al. (2006). Qualitative analysis of mothers' decision-making about vaccines for infants: The importance of trust. *Pediatrics*, 117, 1532–1541. <https://doi.org/10.1542/peds.2005-1728>
- Harmsen, I. A., et al. (2012). Factors that influence vaccination decision-making by parents who visit an anthroposophical child welfare center: A focus group study. *Advances in Preventive Medicine*,

2012. <https://doi.org/10.1155/2012/175694>
- Kilich, E., et al. (2020). Factors that influence vaccination decision-making among pregnant women: A systematic review and meta-analysis. *PLoS ONE*, 15. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234827>
- Kolawole, O. M., et al. (2024). Determinants of COVID-19 vaccine uptake in Kwara State, Nigeria: The role of public health management professionals in driving behavioral change. *Global Health Economics and Sustainability*. <https://doi.org/10.36922/ghes.2462>
- Sallam, M., et al. (2022). The role of psychological factors and vaccine conspiracy beliefs in influenza vaccine hesitancy and uptake among Jordanian healthcare workers during the COVID-19 pandemic. *Vaccines*, 10. <https://doi.org/10.3390/vaccines10081355>
- Troiano, G., Torchia, G., & Nardi, A. (2022). Vaccine hesitancy among Ukrainian refugees. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*, 63(4), 566–572. <https://doi.org/10.15167/2421-4248/jpmh2022.63.4.2774>
- Uyanik, G. K., & Güler, N. (2013). A study on multiple linear regression analysis. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 106, 234–240. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.12.027>
- Vardavas, R., et al. (2007). Can influenza epidemics be prevented by voluntary vaccination? *PLoS Computational Biology*, 3. <https://doi.org/10.1371/journal.pcbi.0030085>
- Wiedermann, C., et al. (2023). Unravelling vaccine scepticism in South Tyrol, Italy: A qualitative analysis of personal, relational, and structural factors influencing vaccination decisions. *Healthcare*, 11. <https://doi.org/10.3390/healthcare11131908>
- Wismans, A., et al. (2021). Psychological characteristics and the mediating role of the 5C model in explaining students' COVID-19 vaccination intention. *PLoS ONE*, 16. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0255382>
- Xia, S., & Liu, J. (2013). A computational approach to characterizing the impact of social influence on individuals' vaccination decision-making. *PLoS ONE*, 8. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0060373>
- Xia, S., & Liu, J. (2014). A belief-based model for characterizing the spread of awareness and its impacts on individuals' vaccination decisions. *Journal of the Royal Society Interface*, 11. <https://doi.org/10.1098/rsif.2014.0013>

Ivan Danyliuk

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Dean of the Faculty of Psychology; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Karine Malysheva

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Oleksandra Loshenko

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Anton Kurapov

Candidate of Psychological Sciences, Assistant; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Illia Yahiiiaiev

Candidate of Psychological Sciences, Assistant; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

Sergii Lytvyn

Doctor of Philosophy, Assistant; Department of Experimental and Applied Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv (Ukraine)

**PSYCHOLOGICAL FACTORS IN VACCINATION
DECISION-MAKING: A CROSS-CULTURAL
ASPECT**

ABSTRACT

This article significantly expands the understanding of psychological factors that influence vaccination decisions, especially in the context of cross-cultural differences. The work analyzes how factors such as chemophobia, locus of health control, collective responsibility, and epistemological beliefs shape vaccination attitudes among Ukrainians. This approach allows us to take into account the multifaceted influence of individual and socio-cultural factors, which makes the study results particularly valuable for the development of adapted communication strategies in the field of public health. The study examines in detail the psychological processes that underlie vaccination decisions. This allows us to supplement current theories of health psychology and better understand why people may refuse vaccination even when it is justified from a public health perspective. Comparisons with other countries highlight the importance of cultural context in shaping attitudes towards vaccination, showing that trust in the health system and social responsibility are significant predictors of vaccination readiness, which may vary by country.

Adapted psychometric instruments were developed for the Ukrainian sample, which increase the validity of the data obtained and provide a basis for further research in this cultural context. The results of the study offer new opportu-

nities for developing effective communication strategies aimed at reducing chemophobia, increasing trust in vaccination and collective responsibility. This includes creating information materials that transparently explain the mechanisms of action of vaccines, emphasizing their safety and importance for society. An emphasis on collective responsibility can increase vaccination rates, especially if communication campaigns pay attention to the protection of vulnerable groups and the importance of individual contributions to the health of society.

Further studies plan to expand the sample and include additional cultural variables for more detailed analysis, as well as conduct longitudinal studies that will assess the dynamics of changes in attitudes towards vaccination and the effectiveness of communication strategies.

Keywords: vaccination, decision-making, conspiracy theories, conspiratorial mindset, chemophobia, cynical distrust, locus of control of health, collective responsibility.

Данилюк Іван Васильович

Доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Малишева Каріне Олегівна

Кандидат психологічних наук, доцент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Льошенко Олександра Андріївна

Кандидат психологічних наук, доцент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Куратов Антон Олександрович

Кандидат психологічних наук, доцент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Ягієв Ілля Ігорович

Кандидат психологічних наук, асистент; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

Литвин Сергій Віталійович

Доктор філософії, асистент; Кафедра експериментальної та прикладної психології; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ (Україна)

**ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ
РІШЕННЯ ЩОДО ВАКЦИНАЦІЇ:
КРОСКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ**

АНОТАЦІЯ

Ця стаття значно розширює розуміння психологічних чинників, які впливають на рішення щодо вакцинації, особливо в контексті міжкультурних відмінностей. У роботі аналізується, як такі фактори, як хемофобія, локус контролю здоров'я, колективна відповідальність та епістемологічні переконання

формують ставлення до вакцинації серед українців. Такий підхід дозволяє враховувати багатогранний вплив індивідуальних та соціокультурних факторів, що робить результати дослідження особливо цінними для розробки адаптованих комунікаційних стратегій у сфері громадського здоров'я.

У дослідженні детально розглядаються психологічні процеси, які лежать в основі рішень про вакцинацію. Це дозволяє доповнити сучасні теорії психології здоров'я та краще зрозуміти, чому люди можуть відмовлятися від вакцинації, навіть якщо вона є виправданою з точки зору громадського здоров'я. Порівняння з іншими країнами підкреслює важливість культурного контексту у формуванні ставлення до вакцинації, показуючи, що довіра до системи охорони здоров'я та соціальна відповідальність є значущими предикторами готовності до вакцинації, які можуть варіювати залежно від країни.

Для української вибірки були адаптовані психометричні інструменти, що підвищує валідність отриманих даних і створює базу для подальших досліджень у цьому культурному контексті. Результати дослідження відкривають нові можливості для розробки ефективних комунікаційних стратегій, спрямованих на зменшення хемофобії, підвищення довіри до вакцинації та колективної відповідальності. Це включає створення інформаційних матеріалів, які прозоро пояснюють механізми дії вакцин, підкреслюючи їхню безпечність та важливість для суспільства. Акцент на колективній відповідальності може сприяти підвищенню рівня вакцинації, особливо якщо комунікаційні кампанії звертають увагу на захист вразливих груп та важливість індивідуального внеску у здоров'я суспільства.

У подальших дослідженнях планується розширити вибірку та включити додаткові культурні змінні для більш детального аналізу, а також провести лонгітюдні дослідження, які дозволять оцінити динаміку змін у ставленні до вакцинації та ефективність комунікаційних стратегій.

Ключові слова: вакцинація, прийняття рішень, теорії змови, конспіративний тип мислення, хемофобія, цинічна недовіра, локус контролю здоров'я, колективна відповідальність.

How to cite (як цитувати):

Danyliuk, I., Malysheva, K., Loshenko, O., Kurapov, A., Yahiiiaiev, I., & Lytvyn, S. PSYCHOLOGICAL FACTORS IN VACCINATION DECISION-MAKING: A CROSS-CULTURAL ASPECT. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 10(4), 58–69. <https://doi.org/10.31108/1.2024.10.4.5> [in Ukrainian]

Данилюк, І., Каріне, М., Льошенко, О., Курапов, А., Ягіяєв, І., & Литвин, С. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ЩОДО ВАКЦИНАЦІЇ: КРОСКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ. *ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС*, 10(4), 58–69. <https://doi.org/10.31108/1.2024.10.4.5>

Дата отримання статті: 03.03.2024

Дата рекомендації до друку: 21.03.2024

Дата оприлюднення: 30.04.2024